

MELA NÛRULLAHÊ GODIŞKÎ Û DÎWANA WÎ

“Te ew daxa ku kêşaye dil
Heya mehşerê dimîne kul”

Godişkî

Nesim SÖNMEZ,

Doç. Dr., Zanîngeha Van Yüzüncü Yilê, Enstîtûya

Zanîngê Zîndî Bese Zîmanû Çanda Kurdî

Ne-mêil: nesimsönmez@gmail.com .

GRUP: 0900-0002-6315-6075

TÜRKE: 0900-0002-6315-6075

ENSTİTÜSÜ

Article Type/Makale Türü:

Research Article/Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 10.03.2023

Accepted / Makale Kabul Tarihi: 15.07.2023

Published / Makale Yayın Tarihi: 20.10.2023

DOI: 10.35859/jms.2023.1262932

Değerlendirme ve İntihal/Reviewing and
Plagiarism:

Bu makale iki taraflı kör hakem sistemine göre
en az iki hakem tarafından değerlendirilmiştir.

Makale intihal.net adlı intihal sitesinde

taranmıştır. / This article has been reviewed
by at least two anonym reviewers and scanned
by intihal.net plagiarism website.

Citation/Atf:

Sönmez, N. (2023). Mela Nûrullahê Godişkî
û Dîwana Wî, The Journal of Mesopotamian
Studies, Jîmara Taybet a Edebîyata Kurdî ya
Klasik, rr. 63-84,
DOI: 10.35859/jms.2023. 1262932.

Nesim SÖNMEZ

KURTE

Edebîyata kurdî ya klasîk xwedîyê xezîneyeka gelek dewlemend e. Berhemên ku di vî warî da hatinê nivîsîn roj bi roj bi xebatên pisporên qadê jî quncikên tarî têne derxistin û li ser wan, ji aliyê vekoleran ve curbicur vekolîn têne kirin û ew, ji nû ve di nav edebîyat klasîk da cihê xwe digirin. Edebîyata kurdî ya klasîk, bi kevneşopîya xwe ya kûr xwedîyê bi sedan berhemên e ku ev berhem bi piranî îro di pirtûkxaneyên destxetan da yan jî di quncikên medreseyan û di pirtûkxaneyên taybet yê şêx û mela yan jî warisên wan da wekî destxet li bendê ne ku ew, bêne kifşkirin, li ser wan xebat bê kirin û di nava edebîyata kurdî ya klasîk da cihê xwe yê nû bigirin. Ji van berhemên yek jî dîwana Mela Nûrullahê Godişkî ye ku hetanî roja îro wekî destxet maye û bi awayekî akademîk li ser wê xebat nehatine kirin. Mela Nûrullahî, di sala 1918an da hatîye dinê û di sala 2003yan da jî wefat kirîye û wî li pişt xwe gelek berhem hiştine û ji wan berhemên yek jî dîwana wî ye. Em dê di vê vekolînê da di derheqê jîyan û berhemên Godişkî da agahîyên tekûz bidin û bi berfirehî dîwana wî binirxînin.

Peyvên Sereke: Edebîyata Kurdî ya Klasîk, Destxet, Dîwan, Qesîde, Mela Nûrullahê Godişkî.

Molla Nurullah Godîşki ve Divanı

ÖZ

Klasik Kürt edebiyatı oldukça zengin bir hazinedir. Bu alanda yazılan eserler, alanında uzman kişilerin çalışmaları ile unutuldukları yerlerden her geçen gün çıkarılıp üzerlerinde çeşitli araştırmalar yapıldıktan sonra yeniden basılarak klasik edebiyattaki yerlerini almalarını sağlamaktadırlar. Klasik Kürt edebiyatı köklü bir geleneğe sahiptir. Bugün elyazması şeklinde kütüphanelerde veya medreselerin köşe başlarında ya da şeyhlerin, mollaların veya onların varislerinin şahsi kütüphanelerinde keşfedilmeyi ve üzerinde çalışılmayı bekleyen onlarca eser bulunmaktadır. Bu eserlerden biri de bugüne kadar elyazması olarak kalmış ve henüz akademik olarak incelenmemiş olan Molla Nurullah Godîşki'nin divanıdır. 1918 yılında dünyaya gelen ve 2003 yılında vefat eden Molla Nurullah, arkasında pek çok eser bırakmıştır. Bu eserlerden birisi de elimizde bulunan divanıdır. Araştırmamızda Godîşki'nin hayatı ve eserleri hakkında sahih bilgiler verip divanını ayrıntılı olarak değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Klasik Kürt Edebiyatı, Elyazması, Kaside, Divan, Molla Nurullah Godîşki.

Molla Nurullah Godishki and His Poems

ABSTRACT

Classical Kurdish literature is a very rich treasure. The works written in this field ensure that they take their place in classical literature by being removed day by day from the forgotten places with the work of experts in the field and reprinted after various researches are done on them. Classical Kurdish literature has a long tradition. Today, there are dozens of works waiting to be discovered and studied in manuscript libraries or on the corners of madrasas, in the private libraries of sheikhs, mullahs or their successors. One of these works is the divan of Molla Nurullah Godîşki, which has remained as a manuscript and has not yet been studied academically. Molla Nurullah, who was born in 1918 and died in 2003, left many works behind. One of these works is this divan that we have. In this research, Godîşki's life will be briefly explained and his divan will be explained in detail.

Keywords: Classical Kurdish Literature, Manuscript, Qasidah, Diwan, Molla Nurullah Godishki.

EXTENDED ABSTRACT

Classical Kurdish literature is a very rich treasure. The works written in this field ensure that they take their place in classical literature by being removed day by day from the forgotten places with the work of experts in the field and reprinted after various researches are done on them. Classical Kurdish literature has a long tradition. Today, there are dozens of works waiting to be discovered and studied in manuscript libraries or on the corners of madrasas, in the private libraries of sheikhs, mullahs or their successors. One of these works is the divan of Molla Nurullah Godîşki, which has remained as a manuscript and has not yet been studied academically. Molla Nurullah, who was born in 1918 and died in 2003, left many works behind. One of these works is this divan that we have. In this research, Godîşki's life will be briefly explained and his divan will be explained in detail.

Mullah Nurullah Godishki is a madrasah and mystic. For years, he has been interested in the education of religious scholars in madrasahs and has left behind dozens of works. Some works are written in verse and some in prose. As a result of the investigation, we reached these conclusions.

Mela Nurullahi's childhood was spent in a difficult life, when he was six or seven months old, his father died and his mother remarried, so he grew up as an orphan. Godishki, despite such a difficult life, did not despair, did not withdraw his hands from the world and continued his struggle for life until

the day of his death. Mela Nurullahi, along with mulati and seydati, is quite a poet and writer, he has left dozens of works in the field of Islamic science and Kurdish literature and most of his works are written in his mother tongue. It is said that he saw the mother tongue as a verse of the Koran, so he tried to protect the Kurdish language with his writings.

There are two copies of the court, the first copy is in the western part of Turkey in the city of Izmir in the collection of signatures of Şükrü Arasan, who owns a special collection of signatures. The second copy is in Tetwan district in the library of Mela Sefa Özdemir, who is the son of Mela Nurullah Godishki. After the analysis, we found that the complete copy is from Tetwan and the one from İzmir does not contain all the poems. It is said that Godishki wrote the İzmir copy first and added many poems to this copy. Diwana Mela Nûrullahi is a multilingual diwana, that is, he wrote his poems in Kurdish, Persian and Arabic, and sometimes used Turkish words or phrases in his poems.

The language of poetry is clear and fluent. Poetry, words and concepts that have a difficult meaning and are not widely understood, are not used. He wrote his poems mostly in Kurdish, then in Persian and then in Arabic. The poet writes his poems in the cursive script, but he is not very successful in using the cursive script. Most of the poems are poems and poems. Apart from these two types, there are four, masnawi, ekmalik and ruba'i. Mullah Nurullahi wrote his judgment according to the Arabic letters in order, and therefore one can say that this judgment is a muretteb judgment. He decorated some of his poems in his court and two of those decorated poems are included in the court. Godishki, as the tradition of classical literature poets, gave mekhlesa in his poems; Nurullah, Nuri and Nuriyeh Miskin are used.

According to our analysis, there are various topics in Godishki's poems, his poems are mostly about Hazrat. Prophets (peace be upon them) are not written. Sometimes he writes poems about the love of prophets such as Prophet Zechariah and Prophet Ibrahim Khalil. He wrote a large number of poems about the sheikhs of his sect, namely the sheikhs of Werqanis and Oxin. As a result of the investigation, it was revealed that Mela Nurullahi loved the city of Bursa so much that he wrote poems about this city and also about the earthquake that happened in 1976 in Begiri and Çaldiran districts of Van city and hundreds of people died and Many houses were destroyed, he wrote and wrote a poem about the leader of the Democratic Party and the Prime Minister of Turkey, Ednan Menderes, who was hanged by the soldiers in 1961, and showed his love for him in the poem.

Godishki has mentioned the death of many sadats and sheikhs of his sect in his poems and in order to draw the attention of the readers to these sadats and sheikhs, he has written their names in red ink. As a result of the investigation, we found that Mella Nurullahi was more under the influence of Mella Jiziri, Feqi Teyran, Ahmed Khani and Sheikh Abdirahman Akhtepi. Godishki wrote about the poems of Mella Jiziri, commented on the poems of Feqi Teyran and praised Ahmed Khani and Sheikh Abdirahman Akhtepi in his poems.

Destpêk

Destxet, ji wan berhemên ku bi destan li ser mijara dîn, edebîyat, zanist û hwd ve hatîye nivîsîn ra tê gotin. Destxet, yek ji girîngtirîn çavkanîyên dîrok, edebîyat, ziman û çanda mîletan e. Pirtûkxaneyên ku têda destxet têne parastin ji bo nîfşên nû cihê xezîneyên herî bi qîmet in. Destxetên mîletekî, nîşaneyên asta zanîna wî mîletî ne û her weha çavkanîyên wî mîletî yê dîrokî ne. Çi di pirtûkxaneyan da be çî jî di medrese û quncikê odeyên ehlê ilm û îrfanê da be ji aliyê nîrxên huner, edebîyat û zanîstê ve bi dehan destxetên qîmetdar hene ku hetanî vê gavê li ser wan vekolîn nehatine kirin û ew li benda pispor û vekolerên qadê ne.

Wezîfeyekî muhîm li ser milê lêkolîner û zanayên vê qadê heye ku lazim e ew, van destxetan ji refên tozgirî bigirin, li ser bixebitin û wan bikin xizmeta mîlet û qada zanîstê. Ji bo ku bi awayekî rêk û pêk ji wan destxetan were îstifadekirin hewce ye berîya her tiştî ew baş werine fêmkirin, pişt ra werine tesnîfkirin û pişt ra jî ji bo vekolera û zanayan werine pêşkêşkirin.

Destxetên ku bi kurdî di warê dîrok, ziman û edebîya kurdan da hatine nivîsîn, hetanî vê gavê bi awayekî zanîstî di pirtûkxaneyên taybet da nehatine komkirin û parastin. Ji ber nekirina xebatên weha, bi dehan destxetên kurdî yan jî holê hatine rakirin an jî wenda bûne. Ew destxetên ku bi kurdî hatine nivîsîn û di pirtûkxaneyan da hatine parastin jî, piranîya wan ji aliyê hinek kesên nezan an jî nîyetxerab ve di pirtûkxaneyên destxetan da dema hatine qeydkirin, derbareyê nav û zimanê wan da agahîyên nerast di katalogên wan da hatine nivîsîn. Bo nimûne li Enqereyê di Pirtûkxaneya Millî da sê destxetên berhema Mela Xelîlê Sêrtî (1754-1843) ya bi navê *Nehcü'l-Enamê hatine parastin, lêbelê mirov dema li kataloga destxetan mêze dike dibîne ku navê nusxeya yekem û sêyem di kataloga wan da rast hatîye nivîsîn lê zimanê her du nusxeyan jî wekî farisî hatîye nîşandan*¹. Di kataloga nusxeya duyem da jî navê berhemê wekî *Manzûme-i 'Akâ'id hatîye nivîsîn û zimanê wê jî wekî farisî hatîye nîşandan*². Mirov dikare gelekî nimûneyên weha rêz bike. Şaşîyên weha jî dibîne sebeb ku xebera mirovan ji wan destxetan çê nebe, eger çê bibe jî nikaribe xwe bigihîne wan, li ser xebatan bike û wan bigihîne ber destê zana û lêkolîneran.

Ji wan destxetan yek jî Dîwana Mela Nûrullahê Godîşkî ye ku bûye mijara vekolîna me. Hetanî vê gavê li ser vê dîwanê gotareka bi navê *"Divan Yazma Geleneğinin Son Halkası: Nûrî Divanı"* ji aliyê akademîsyen Sedat Kardeş ve bi tirkî hatîye amadekirin û ji aliyê Cihat Bakırhan ve jî bi navê *"Mele Nurullahê Godîşkî'nin Çenta Yetîman Adlı Eserinin Tarnskripsiyonu, Türkçeye Çevirisi, Tahlil ve Tenkidi"* tezeka lîsansansa bilind hatîye kirin.

Armanca me ji vê vekolîne ew e ku em di derbareyê jîyan û berhemên Mela Nûrullahê Godîşkî da bi berfirehî agahîyan bidin û bi taybetî dîwana wî, ji aliyê ruxsarî û naverokê ve rave bikin û cihê wê di edebîyata kurdî ya klasîk da dîyar bikin.

1. Mela Nûrullahê Godîşkî

1.2. Jîyana Wî

Mela Nurullahê Godîşkî, li gundê Xarsê/Güneyik ya navçeya Tîlana/Korkut bajarê Muşê li gor nasnameya wî ya fermî di sala 1918an da hatîye dinyayê - kurê wî yê bi navê Mela Sefa Özdemir³ dibêje ew dîroka ku di nasnameya bavê min da hatîye nivîsîn rast nîne, ya rast ew e ku dîroka ji dayîkbûna

¹ Bnr. Molla Halil Siirdî, *Nehcü'l-Enâm, Milli Kütüphane, No: 06 MK. Yz. A 5771; Molla Halil Siirdî, Nehcü'l-Enâm, Milli Kütüphane, No: 06 MK. Yz. B 70*

² Bnr. Molla Halil Siirdî, *Nehcü'l-Enâm, Milli Kütüphane, No: 06 MK. Yz. A 5752.*

³ Sefa Özdemir, kurê Mela Nûrullahê Godîşkî ye, dema me di gel wî hevpeyvîn kir (Tetwan, 12. 05. 2020, saet: 18:30) ew, waizê Tetwanê yê resmî bû û niha jî li navenda bajarê Bûrsayê waizîyê dike.

bavê min an sala 1915an e yan jî 1916an e - paşnavê wî “Özdemir” e, navê bavê wî Mela Ehmedê Godîşkî, navê dîya wî jî Hurrîyet Xanim e. Malbata wî bi eslê xwe, ji nesla Şêx Mîrza Mihemedê Têlanî tê ku ev malbat ji Cizîra Botan e. Tê gotin ku mezinên malbatê 200 sal berê ji gundê Reştîya ku girêdayî bi navçeya Cizîra Botan e hatine gundê Têlana/Teylan navçeya Misircêya/Kurtalan Sêrtê û ji wir jî hatine gundê Şimlaka/Dağdibi ya Dêrxasa/Hasköy Mûşê û ji wir jî hatine gundê Godîşkê/Alıcık ya navçeya Mûtкана Bidlîsê bi cihûwar bûne. Lewra Mela Nûrullahî, zêdetir bi navê gundê Godîşkê hatîye naskirin. Bavê Mela Nûrullahî, dema wefat dike ew 6-7 mehî bûye û piştî wefata bavê wî dîya wî Hurrîyet Xanim, diçe mêr dike û ji ber van sedeman zaroktîya Godîşkî gelek di nav şertûmercên zehmet da derbaz dibe.

Mela Nûrullahî, bi qasî demekî kurt li gundê Xarsê li cem apê xwe Feqî Mistefa disekine, dest bi xwendina Quranê dike û paşê jî diçe gundê Nokê/Koç li cem kurê apê xwe Mela Sidîqê kurê Mela Mihyedînê Godîşkî hetanî 8 salîya xwe xwendina xwe berdewam dike. Bavê Mela Nûrullahî, di nexweşîya xwe da wesîyet kiribû ku Şêx Alâuddînê (w. 1949) kurê Şêx Fethullahê Werqanîsî (w. 1899) ji kurê wî Nûrullahî ra bibe wasî. Ji ber vê yekê dema temenê Nûrullahî dibe 8 salî Şêx Alâuddînî, wî digire dibe Oxînê/Koyunlu di medreseya bavê xwe Şêx Fethullahê Werqanîsî (w. 1899) da dide xwendinê. Mela Nûrullahî, bi piranî ji Şêx Alâuddînî dersê digire û ji wî hînî zimanê farîsî dibe. Godîşkî, di heman medreseyê da ji Şêx Xalidê kurê Şêx Alâuddînî jî ders girtîye û îcazetnameya xwe ya ilmî jî, di temenê xwe yê 19 salî da ji Şêx Xalidî girtîye. Mela Nûrullahî tevahîya xwendina xwe li vê medreseyê qedandîye.

Nûrullahî, piştî ku xwendina medreseyê diqedîne Şêx Alâuddînî, wî ji gundê Werqanîsa navçeya Havêla/Baykan Sêrtê bi keça Seyyîd Ebdurrehîm a bi navê Fatîma xanimê ra dizewicîne, ji vê zewacê 9 kur û 2 keçê çê dibin.

Mela Nûrullahî, li gor rêzê li gundê Qeraboya/Yukarı Karaboy girêdayî bi navçeya Mûtкана Bidlîsê, li gundê Şikranîsa/Yoncabaşî navçeya Tetwanê, li gundê Kizvakê/Sarıcum û li gundê Xizorkînê/Hanelmalî melatîyê dike. Paşê diçe gundê Kuştîyana/Alakur navçeya Xelatê/Ahlat dibe melayê resmî yanê ji dewletê qadroyê digire û piştî demekî ji wir diçe li nehîyeya Sorpê/Reşadiye melatîya xwe berdewam dike. Herî dawîyê jî diçe gundê Koxaka/Dokuzpınar navçeya Kopê/Bulanik ya Mûşê li wir bi qasî çend salan melatîyê dike, pişt ra malnişîn dibe û hetanî wefata xwe li navçeya Tetwanê jîyana xwe didomîne. Mela Nûrullahî, li van gundan ne tenê melatî kirîye, wî digel melatîyê di medreseyan da feqî jî perwerde kirine.

Godîşkî, di sala 2003an da li navçeya Tetwanê wefat dike û li Oxînê di goristana Sulavê da tê definkirin (Sağrıç, 2002: 609-612). Mela Nûrullahî, digel zimanê kurdî, erebî, farîsî û tirkî jî baş dizanîbû. Godîşkî, di nav tevahîya şairên Bidlîsê da kesekî herî zêde xwedîyê berheman e (Adak, 2016: 39).

Mela Nûrullahî, kesayetekî ji ehlê terîqetê ye, ew peyrewê terîqeta neqşebendî ji şaxa xalidîyan e û wî întisabî şêxê Oxînê Şêx Mezher kirîye. Bi qasî ku me ji malbata wî agahî wergirtine wî îcazetnameya terîqetê wernegirtîye û di heyata xwe da kar û barên şêxtîyê jî nekirîye. Tê gotin ku ji Mela Nûrullahî hatîye pirsîn ku ew çima şêxtîyê nake. Wî di bersiva xwe da gotîye “Terîqa min kitêbên min in û ilmê min e”⁴.

1.2. Berhemên Wî

Em ê di bin vê sernavê da berhemên Mela Nûrullahê Godîşkî bidin nasîn.

⁴ Nesim Sönmez, *Hevpeyvîn Digel Sefa Özdemir*, (Tetwan, 12. 05. 2020, saet: 18:30).

1.2.1. el-Hemaîl Fî'ş-Şemaîl

el-Hemaîl Fî'ş-Şemaîl, berhemeka menzûm e, bi kurdî hatîye nivîsin, di tevahîya wê da 5569 malik hene û mijara wê danasîna exlaq û karakterê Hz. Muhemmed (sxl) e. Destxeta berhemê di pirtûkxaneyê Mela Sefayî ya taybet da hatîye parastin. Berhem bi şaşîti di sala 2007an da ji aliyê nivîskar û lêkolîner Zeynelabidin Zinar ve di nav weşanên Dozê da wekî berhema Şêx Fethullahê Werqanîsî hatîye çapkirin. Malbata Şêx Fethullahê Werqanîsî jî ev şaşîti qebûl kirine û di derbareyê mijarê da nameyek nivîsiye û teslîmî malbata Godîşkî kirîye. Ev name, di pirtûkxaneyê Mela Sefa Özdemir da hatîye parastin (Bakırhan, 2017: 208).

1.2.2. es-Sebaîk fî'l-Menasîk

es-Sebaîk fî'l-Menasîk, berhemeka pexşanî ye, bi kurdî hatîye nivîsin û mijara wê menasîkên hecê ne yanê di demajoya kirina hecê û umrê da bicihanîna hin tevgeran e. Berhem hetanî vê gavê nehatîye çapkirin û destxeta wê di pirtûkxaneyê Mela Sefayî ya taybet da hatîye parastin.

1.2.3. el-Cewahîru'r-Reşadiye fî Sîretî'n-Nebewî

el-Cewahîru'r-Reşadiye fî Sîretî'n-Nebewî, berhemeka menzûm e, bi kurdî hatîye nivîsin, di tevahîya wê da 5204 malik hene û mijara wê jî jîyana Hz. Muhemmed (sxl) e. Li gor agahiyên ku Mela Sefayî daye me destxeta vê berhemê, Mela Nûrullahî bi xwe bi armanca çapkirinê daye feqîyê xwe yê bi navê Mela Ebdulezîzî. Mela Ebdulezîzî teqrîben di sala 1976an da diçe Libnanê û destxeta Mela Nûrullahî jî bi xwe ra dibe û piştî demekî têkiliya di navbera wan da qut dibe. Hetanî vê gavê nayê zanîn ku gelo ev feqî li heyatê ye yan na û herweha nayê zanîn ku ev destxet li ku derê û li cem kî ye. Ancax bi navê Mela Fadilî, feqîyekî din ê Godîşkî heye û wî, ji bo xwe nusxeyeka vê berhemê ji ber nusxeya eslî ku hîna Mela Ebdulezîzî neçûbûye Libnanê nivîsiye. Di vê nusxeyê da hinek destxetên Mela Nûrullahî bi xwe jî hene û wî, ev destxet bi xwe di ber çavan ra derbaz kirîye. Berhem hetanî vê gavê nehatîye çapkirin û fotoqopîyeka vê destxetê di pirtûkxaneyê Mela Sefayî ya taybet da hatîye parastin.

1.2.4. Çenta Yetîman

Çenta Yetîman, berhemeka pexşanî ye, bi kurdî ji bo zarokên kurdan hatîye nivîsin û mijara wê eqaîda îslamê yanê şeş ruknên îmanê, pênc şertên îslamê, û kirina îbadetan e. Mela Nûrullahî, armanca nivîsandina vê berhemê di dawîya nusxeya nû ya vê berhemê da wekî nîşeyekî weha dîyar dîke: “Ev kitap navê wê ‘Çenta Yetîman’ e. Lewra kurt e û hindik e. Ji bo zarokên kurdan eqîda îslamê ye û Fiqha Şafîî ye heta ser bey’an. Bi zimanê wan e ku ji xwe ra hîra bibin û dîn û mezhebê xwe nas bikin û xwe ji delaletê xelas bikin.” (Godîşkî, 2001: 2; Bakırhan, 2017: 31). Du destxetên berhemê hene, destxeta yekem di sala 1987an da û ya duyem jî di sala 2001î da hatîye nivîsin û her du destxet jî di pirtûkxaneyê Mela Sefayî ya taybet da hatîne parastin. Li ser berhemê ji aliyê Cihat Bakırhan ve bi tirkî tezeka lisansa bilind hatîye çêkirin.

1.2.5. Kufru'l-Kebaîr

Kufru'l-Kebaîr, bi eslê xwe berhema Şêx Fethullahê Werqanîsî ye û Godîşkî, ev berhem bi kurdî û bi şeklê nezmê jî nû ve nivîsiye. Berhem ji aliyê Mela Birhanê Tarînî ve hatîye latînezekirin û di sala 2020an da di nav weşanên Darayê da wekî 128 rûpel hatîye çapkirin.

1.2.6. Dîwan

Dîwan, çawa ji navê wê jî tê fêmkirin berhemeka menzûm e, bi sê zimanan yanê bi kurdî, erebî, û farisî hatiye nivîsin, di dîwanê da bi sê zimanan yanê kurdî, erebî û farisî 366 helbest hene û ji van helbestan 256 heb bi kurdî ne. Cureyên helbestan; qesîde, xezel û çarîn in. Godîşkî, di helbestên xwe da kêşa erûzê bi kar anîye. Ev berhem ji ber ku mijara vekolîna me ye em ê di beşa duyem da bi berfirehî binirxînin. Dîwan, hetanî vê gavê nehatiye çapkirin. Destxeta dîwanê di pirtûkxaneya Mela Sefayî da ye û faksmileyeka dîwanê jî di pirtûkxaneya me ya taybet da ye⁵.

1.2.7. Camîu'l-Me'anî

Camîu'l-Me'anî, şerhe berhema Ehmedê Xanî ya bi navê “*Eqîda Îmanê*” ye, bi pexşanî û bi erebî nivîsiye. Berhem hetanî vê gavê nehatiye çapkirin û destxeta wê di pirtûkxaneya Mela Sefayî ya taybet da hatiye parastin.

1.2.8. Şerha Beyta Dilo

Beyta Dilo, bi eslê xwe helbesta Feqîyê Teyran a bi navê “*Dilo Rabe*” ye. Mela Nûrullahî, bi erebî şerha vê helbestê kirîye. Berhem hetanî vê gavê nehatiye çapkirin û destxeta wê di pirtûkxaneya Mela Sefayî ya taybet da hatiye parastin.

1.2.9. Şerha Mewlûda Kurmancî

Mewlûda Kurmancî, bi eslê xwe berhema Melayê Bateyî ye û Godîşkî, şerha mewlûdê bi erebî çêkirîye. Berhem hetanî vê gavê nehatiye çapkirin û destxeta wê di pirtûkxaneya Mela Sefayî ya taybet da hatiye parastin.

1.2.10. Şerha Tecwîdê

Berhem, şerha berhema Şêx Alâuddînî ya bi navê “*Hidayetu's-Sibyanê*” ye û li ser ilmê tecwîdê hatiye nivîsin. Mela Nûrullahî, bi erebî şerha wê nivîsiye. Berhem hetanî vê gavê nehatiye çapkirin û destxeta wê di pirtûkxaneya Mela Sefayî ya taybet da hatiye parastin.

1.3. Kesayetîya Wî ya Edebî

Mela Nûrullahê Godîşkî, di dawîya sedsala XIXan da hatiye dinê, di wê serdemê da Dewleta Osmanîyan ber bi hilweşandinê ve diçû, gelek deverên dewletê hatibûn dagirkirin. Di vê navberê da tevahîya mîrektîyên kurdan ji holê hatibûn rakirin û bi taybetî tevlihevîyekî mezên di herêma kurdan da rû dabû. Hêza medreseyên kurdan gelekî lawaz bibû û di van sazgehan da perwerde di nav zor û zehmetîyan da dewam dikir.

Mela Nûrullahê Godîşkî, di nav atmosferekî weha da tê dinê û di medreseyên herêmê da xwendina xwe berdewam dike. Ew, ji aliyekî ve melatî û seydatîyê dike û ji aliyê din ve jî bi pexşanî û bi nezmê berheman telîf dike û hinek berheman jî bi armanca ku baş werine fêmkirin şerh dike.

1.3.1. Mexlesa Wî

Di edebîyata klasîk da wekî kevneşopiyekî, helbestvan di helbestên xwe da gelek caran navên xwe yên rasteqînî bikarnaînin, di dewsa navên xwe da ji xwe ra mexlesan bikartînin. Wekî mînak; di edebiyata Kurdî da Melayê Cizîrî mexlesa “*Nîşanî û Mela*” zêdetir bi kar anî ye û Feqîyê Teyran jî “*Mîm Hê û Feqî*” zêdetir bi kar anî ye.

⁵ Me li ser dîwanê vekolînek kirîye, tîpgeuzîya helbestên kurdî yên ku di dîwanê da hene ji bo latînî kirye û ev xebat li ber çapê ye.

Em dema li dîwana Mela Nûrullahê Godîşkî mêze dîkin, dibînin ku ew jî li dû kevneşopîya edebiyata klasîk çûye û wî jî di helbestên xwe da mexlesa “*Nûrullah, Nûrî û Nûrîyê Miskîn*” bi kar anî ye. Godîşkî, mexlesa xwe hinek caran di malika dawîyê ya helbestê da bi kar anî ye û hinek caran *jî di* nava helbestê da bi kar anî ye. Wekî nimûne:

Ezîzê min te *Nûrullah* li ber daxa fîraqa xwe
Kire wek fe‘mê ya lîllah zelîl û zar û bêcan e (Godîşkî: 103)

Ey *Nûrîyê* naçarê zar
Wenda li te ew nazîdar
Maye zelîl û ustûxar
Ya Reb bidey me rehberêk (Godîşkî: 35)

Dibîni *Nûrîyê* miskîn bûye sewda û şeyda dîn
Di dil da sed hezaran xem wekî şewkan hêşîn bûne (Godîşkî: 175)

1.3.2. Hin Taybetmendîyên Zimanê Wî

Godîşkî, di berhemên xwe da bi piranî zimanekî zelal û herikbar bi kar anîye û ew bi armanca ku helbest an jî gotinên xwe bedewtir û bi tesîrtir bike neketîye pey vegotinên dilnegerm û sunî. Her çiqas di nav hevokên wî da hinek caran peyvên erebî, farsî û tirkî derbaz bibin jî kurdî serdest e. Bo nimûne; ade: girav, ateş; agir, temîz: paqij, geber bû: mir, ... û hwd (Titiz, 2020: 17).

Mela Nûrullahî, xemxwarê zimanê kurdî ye û ew, dixwaze zimanê dayîka xwe biparêze, lewra ew peyvên ku di roja îro da yan qet nayên gotin an jî hindik têne gotin di nav helbestên xwe da reşandîye. Bo nimûne wisan (alîyê Diyarbekir, Batman), welê (alîyê Botan û Hekari), qerizî (qerimî), xalet (xaltîk), û ... hwd (Titiz, 2020: 16).

Mîrov dema helbestên wî di ber çavan ra derbaz dike, çawa li jêrê jî derbaz dibe, dibîne ku bandora devoka Botan xwe tê da nîşan dide. Di devoka Botan û Hekariyê da herfa “t” yê dikeve dawîya lêkeran. Wekî nimûne: bibit, dibit, nabit, diket, naket, divêt, bivêt, navêt û hwd. Di van malikên jêrê da ew lêkerên ku hatine bikaranîn herfa “t”yê hatiye dawîya wan (Sönmez, 2018: 15). Bo nimûne;

Xudaya Nûrî ehqer
Di roja mehşera ekber
Çewan ew ku *bibit* mudder
Ew î bigehîne ‘ednanê (Godîşkî:16)

Di tecwîdê da lew xelet ger *hebit*
Muheqqeq di me‘nê xelet *çê dibit* (Godîşkî: 27)

Di devoka Botan û Hekariyê da bi taybetî peyva “di gel” û “nik” tê bikaranîn (Sönmez, 2018: 16). Mîrov dema li helbestên Godîşkî mêze dike, dibîne ku wî gelek caran ev peyv bi kar anî ne. Bo nimûne:

Digel her selat û selamê dipur
Şerê û delalê bi teşbîh e dur (Godîşkî: 26)

Derdê wî ser derdan temam tîra li cergê da temam
Êdî ku ez bême qîyam lew piştîkeşt û li *nik* neman (Godîşkî: 67)

Di devoka Botan û Hekariyê da qertafên wekî “key, dey, ey” têne dawîya lêkeran (Sönmez, 2018: 17). Godîşkî jî ev qertafana zêde zêde emilandine. Bo nimûne:

Ya Reb dilan dewa *key* birînê wan şifa *key*
Bi heqqê Mustefa *key* êdî neînî derdan (Godîşkî: 71)

1.2.3. Edîbên ku Tesîra Wan li Ser Çêbûye

Mela Nûrullahê Godîşkî, ne tenê mela û seydayê medresan e ew, digel vê yekê bi edebîyatê ra jî eleqeder bûye û helbestên gelek têr û tîjî nivîsîne. Haya wî bi awayekî baş ji edebîyata klasîka kurdî heye, ew stêrkên edebîya kurdî nas dike û di şairîya xwe da di bin tesîra wan da maye. Godîşkî, herî zêde di bin tesîra Melayê Cizîrî, Feqîyê Teyran, Ehmedê Xanî û Şêx ‘Ebdirehmanê Axtepî da maye û ji wan sûd wergirtiye.

Godîşkî du xezelên Melayê Cizîrî texmîs kirine. Texmîs, teşeyeka nezmê ya pêncmisrayî ye ku şairek li ser helbesta şairekî din, li pêşîya her malika wî, sê misrayan bi heman kêş û serwayê zêde dike (Adak, 2019: 471). Mela Nûrullahî jî ev teşeya nezmê bi kar anîye û helbesta xwe ya bi navê “*Zulf û xalên dîlberê ez be mumkînatê nadem*” (Godîşkî, 167-168) li ser helbesta Cizîrî ya bi navê “*Şerbeta lam û bêyan ez bi heyatê nadem*” (Zivingî, bd: I/413-419) û helbesta xwe ya bi navê “*Me ji camên di wîsalê dilê pur nurî kirin*” (Godîşkî, 168-170) jî li ser helbesta Cizîrî ya bi navê “*Ez nizamim sebebê yarê çira durî kirin*” (Zivingî, bd: II/458-461) nivîsîye.

Mirov, dema li helbesta Mela Nûrullahî ya bi navê “*Sorgula Bustanê Cennet Bêhn û Buda ye Enam*” dike bi awayekî aşkera dikare têda tesîra Melayê Cizîrî tesbît bike:

Melayê Cizîrî di helbesta xwe ya bi navê “Daneyên ‘Enber li Nesrînan” da weha dibêje:

Mela:

Daneyên ‘enber li nesrînan reşandin xali xam
Sosinên nazik li ser xalan cevandin dali dam
Cebhet û dêmê ji qudret lê nivîsî herf û herf
Kagulan ta ta li ser herfan kişandî lam û lam

...

Herkesê camê ji destê wê binoşî noşî bit,
Ê ji wî destê nenoşî zehrî bit lê ew mudam

...

‘Umrek e dûr bûm ji canan ketme benda firqetê
Nagihan perde hilanî go Melayim esselam” (Zivingî, bd: I/424-428).

Godîşkî jî “*Sorgula Bustanê Cennet Bêhn û Buda ye Enam*” weha dibêje:

Godîşkî:

Sorgula bustanê cennet bêhn û buda ye enam
‘Itrê kir me rojhilatê mest û sukran in temam
Dil dinalî ta bibînî bedrê wechê dîlberê
Ey dilo miskîn dilo çehvê te girtine xemam
Seyqela qelban û çehvan wî li nik ridwanê dil
Mustemendê dilbirînan wernê lê ken ihtîmam
Murşîdê ehlê heqîqet rehberê rahê Huda
Şafiyê zeyxê cerahet wî di nêv qelban meqam
Pişkivî mislê gula geş şu‘le da vê bilbilê
Bilbilo û wey bêdilo vêca tu lêke sed selam (Godîşkî: 166-167)

....

Mirov, dema van her du helbestan dixwîne dibîne ku helbesta Mela Nûrullahî, zêdetir dişibihe helbesta Melayê Cizîrî. Ev yeka jî dide xwîyakirin ku tesîra Cizîrî li ser Godîşkî çê bûye.

Mela Nûrullahî, di dîwana xwe da gelek caran têgeha “dil” bi kar anîye û herweha çawa li jor derbaz bû wî şerhe helbesta Feqîyê Teyran a bi navê “*Dilo Rabe*” kirîye. *Li gor me ev yeka jî dide nîşandan ku Feqî, tesîreka balkêş li ser Godîşkî kirîye.*

Mela Nûrullahî, xezela xwe ya “Werdê Dihê Bişkiftin Nav Baxçeyê Oxîn da” wekî nezîre li ser helbesta Ehmedê Xanî ya bi navê “Neqqaşê Ezel Roja Serlewheyê Rengîn da” nivîsîye. Nezîre ew cure ye ku li ser helbesta helbestvanekî ji aliyê heman helbestvanî ve yan jî ji aliyê helbestvanekî din ve di heman mijarê da bi heman wezin, qafîye û redîfê nivîsîna helbestekî din e (Adak, 2019: 471).

Xanî:

Neqqaşê ezel roja serlewheê rengîn da
Pergar di destan bû sersefhe ku tezyîn da (Xanî, 2014: 140-144).

Godîşkî:

Werdê dihê bişkiftin nav baxçeyê Oxîn da
Bostanê welatê min hercaê be tezyîn da (Godîşkî: 107-108)

Herweha tesîra Ehmedê Xanî û Şêx ‘Ebdirehmanê Axtepî ji li ser Godîşkî çêbûye. Bo nimûne di helbesta bi navê “*Xuy û Qencîyên Dîyar*” ku di berhema bi navê *el-Hemâlu Fi’ş-Şemâilî* ya Mela Nûrullahî da derbaz dibe da peyvên “Xanî û Qamûş” hatine bikaranîn. Armanca Godîşkî li vir jî “Xanî” Ehmedê Xanî ye û ji “Qamûş” jî hespa Şêx ‘Ebdirehmanê Axtepî ye.

Godîşkî:

Qelem rabe meqsed jibo me bibêj
We xûta dilê xwe jibo me birêj

Tu reyhana Xanî bûyayî, bira!
Qesem dê serê te minê jê kira

Û yan jî tu Qamûşa Axtepîyî
Bûyayî, dê bikrama bedbextîyî (Werqanîsî, 2007: 149)

2. Dîwana Mela Nurullahê Godîşkî

Di vê beşê da Dîwana Mela Nurullahê Godîşkî, ji aliyê ruxsarî û naverokê ve dê were nirxandin.

2.1. Nusxeyên Dîwanê

Li gor vekolîna me du nusxeyên Dîwana Mela Nurullahê Godîşkî hene. Nusxeya yekem li bajarê Îzmîrê di nav koleksiyona koleksiyoner Şükrü Araslan da ye. Dema em pê hesîyan ku dîwaneka bi kurdî li ba vî destxetkarî heye me hewl da ku em bi awayekî xwe bigîhînim vê nusxeyê. Bi alîkarîya dostekî me têkilî bi vî camêrî ra danî û jê faksmîleyekî dîwanê xwest û em gelek spasdarê wî camêrîne ku em neşkênandin û wekî emanet dîwan ji me ra şand û me jî faksmîleya wê li ba xwe girt û eslê dîwanê ji xwedîyê wê ra şand.

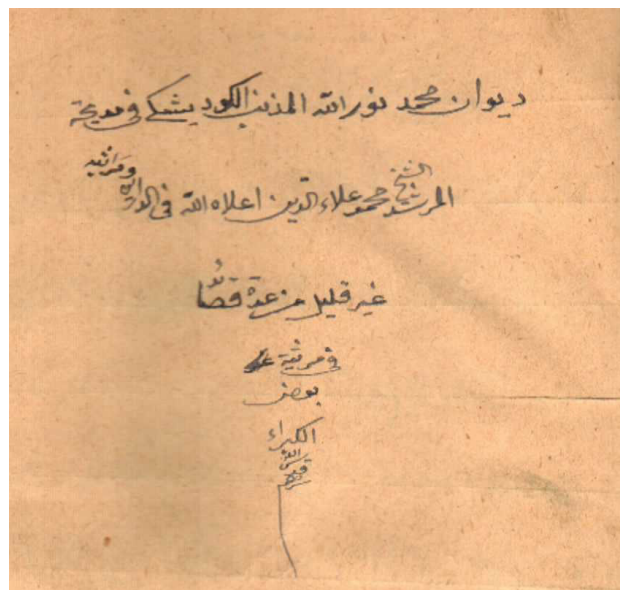
Piştî ku me vekolîn li ser vê dîwanê kir, em agahdar bûn ku ev nusxe ya eslî nîne, nîveka dîwanê ye û eslê dîwanê li navçeya Tetwana Bidlîsê li cem kurê Şairî yê bi navê Mela Sefayî ye. Me, demildest

bi wî ra têkilî danî û em çûn Tetwanê mala wî û me hem jê, di derbareyê bavê wî da agahîyên tekuz girtin û hem jî eslê dîwanê wekî emanet jê girt û piştî ku faksmîleya wê wekî pdf ji xwe ra girt, eslê dîwanê şunde dayê. Li jêrê danasîna van her du nusxeyan hatîye kirin.

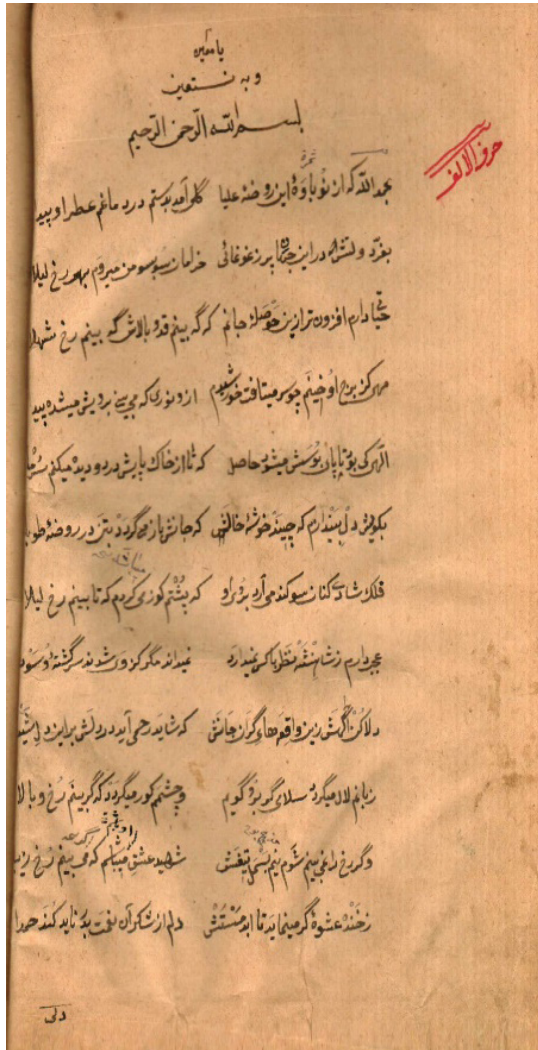
2.1.1. Nusxeya Îzmîrê

Nusxeya Îzmîrê, ji 164 rûpelan pêk tê, bi destxeta Şairî hatîye nivîsîn, di her rûpelê da 12 rêz hene, her rûpel du stûn e. Hejmara her rûpelê li jorê rûpelê bi murekeba sor hatîye dayîn. Helbest bi murekeba reş li ser kaxizên kayê bi nivîsa rîqayê hatine nivîsîn. Cihê ku mexlesa şairî derbaz bûye wî, jorî mexlesê bi murekeba sor xêz kirîye. Qafiyeya helbestan, li gor alfabeya erebî hatîye rêzkirin, bi murekeba sor di destpêka her qafiyeyê da navê tîpa erebî li derkenarê rûpelê hatîye nivîsîn. Li dawîya her rûpela alîyê rastê jî peyva “reçebeyê” yanê peyva berdeyamîyê hatîye nivîsîn û ev yeka jî bûye alîkar ku mirov bizanibe rûpela alîyê çepê bi çi peyvê destpê dike. Ketebeya dîwanê di rûpela yekê da hatîye dayîn û têda dîroka nivisandina dîwanê tune ye.

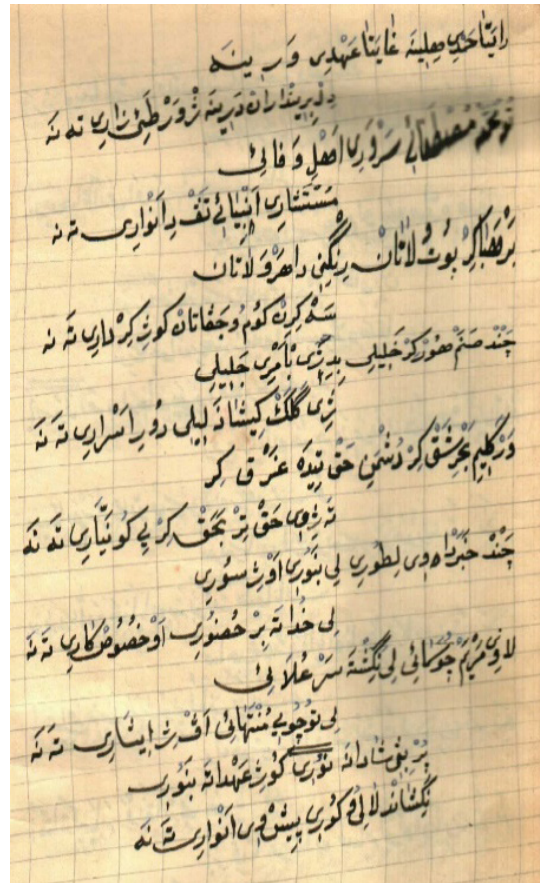
Navê Dîwanê	Dîwanu Muhemmed Nûrî el-Muznîb el-Godîşkî
Mijara Dîwanê	Helbest
Muelîf	Muhemmed Nûrî el-Muznîb el-Godîşkî
Dîroka Nivîsînê	Ne dîyar e, li gor me di navbera 1950-2003yan e.
Cihê Wê	Koleksiyona destxetan ya Şükrü Arasan li Îzmîrê
Ziman	Kurdî/Erebî//Farisî
Cureya Nivîsê	Rîka
Cureya Kaxizê	Kaxiza Kayê
Rengê Murekebê	Reş
Hejmara Rûpelan	164
Hejmara rêzan	12
Berg	Kartona Stûr

(Nusxeya Îzmîrê: 1)

(Nusxeya Îzmîrê: 2)

(Nusxeya Îzmîrê: 164)

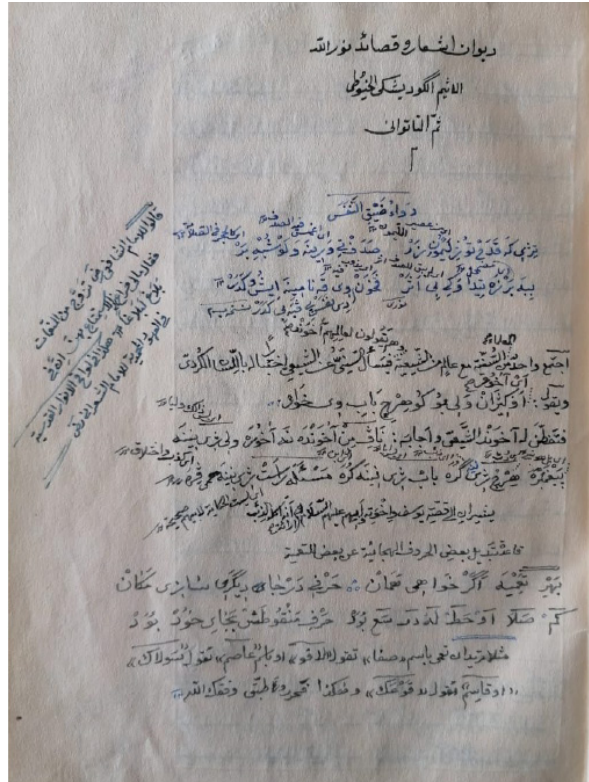
2.1.2. Nusxeya Tetwanê

Nusxeya Tetwanê, ji 217 rûpelan pêk tê, bi destxeta Şairî hatîye nivîsîn, di her rûpelê da 20 rêz hene, her rûpel du stûn e. Hejmara her rûpelê hatîye dayîn, helbest bi murekeba reş li ser kaxizên kayê bi nivîsa rîqayê hatine nivîsîn. Cihê ku mexlesa Şairî derbaz bûye wî, jorê mexlesê bi murekeba sor xêz kirîye. Qafiyeya helbestan, li gor alfabe ya erebî hatîye rêzkirin û bi murekeba sor di destpêka her qafiyeyê da navê tîpa erebî li derkenarê rûpelê hatîye nivîsîn û li dawîya her rûpela aliyê rastê peyva “reçebeyê” yanê berdewamîyê hatîye nivîsîn û ev yeka ji bûye alîkar ku mirov bizanibe rûpela aliyê çepê bi çi peyvê destpê dîke. Ji ber ku li gor rêza tîpên erebî helbest hatine nivîsîn û rêzkirin mirov dikare bibêje ev dîwan, dîwaneka murettab e. Ketebe ya dîwanê di rûpela yekê da hatîye dayîn û têda dîroka nivîsandina dîwanê tune ye. Di destpêka dîwanê da ji aliyê Şairî ve 4 rûpel lê hatine zêdekirin û di van rûpelan da bi menzûm û pexşanî hinek agahî bi erebî û farisî hatine dayîn. Di rûpela yekem da serlewhe cih digire û ji rûpela duyem da hejmara rûpelan li jorê rûpelê bi murekeba sor hatîye dayîn. Di dawîna rûpelan da Şairî tradîsyona berê neşopandîye û li gor serdema me hejmar daye. Şairî, berîya

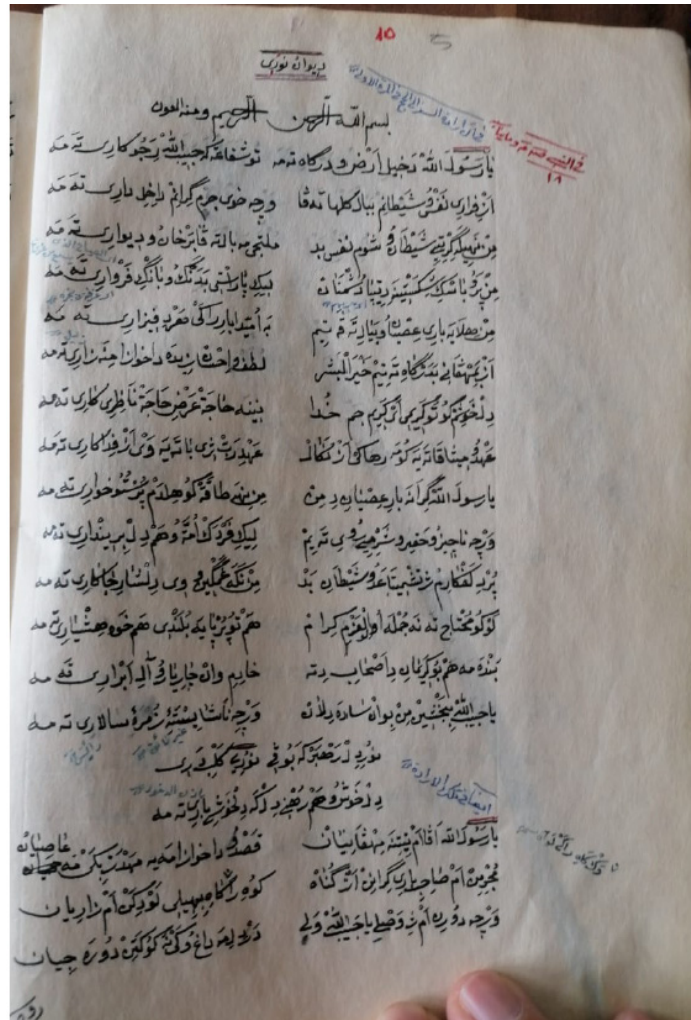
ku dest bi helbestên xwe bike cih daye helbesteka Şêx Muşerrefê Xinûkî (1926-2008) ya bi zimanê erebî. Ev yeka jî nişan dide ku wî jî Şêx Muşerrefî zêde hezkirîye. Şairî, di rûpela duyem da piştî nivîsîna besmeleyê dest bi helbesta xwe ya yekem kirîye. Di derkenarên rûpelan da hinek caran haşîye, nîşe û malik hatine nivîsîn û hinek caran jî peyv an jî malik hatine sererastkirin.

Navê Dîwanê	Dîwana Eşar û Qesaîdan
Mijara Dîwanê	Helbest
Muelîf	Nûrullah el-Godîşkî el-Xuyûtî Summe et-Tetwanî
Dîroka Nivîsînê	Ne dîyar e, li gor me di navbera 1950-2003yan e.
Cihê Wê	Pirtûkxaneyay taybet a Mela Sefa Özdemir
Ziman	Kurdî/Erebî//Farisî
Cureyê Nivîsê	Rîka
Cureyê Kaxizê	Kaxeza Kayê
Rengê Murekebê	Reş
Hejmara rûpelan	217
Hejmara rêzan	20
Berg	Kartona Stûr

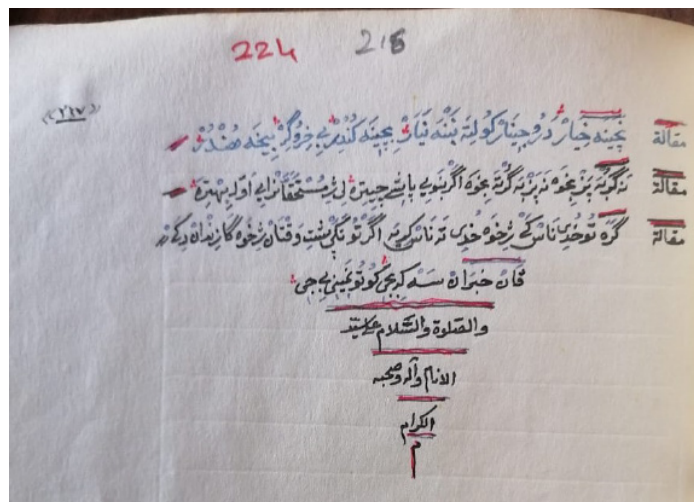
Helbestên ku di nusxeya Îzmîrê da cih girtine bi tevahî di vê nusxeyê da jî hene. Wisa tê xwîyakirin ku Şairî, helbest li nusxeya Îzmîrê zêdekirine û ev nusxe Tetwanê wekî ya kamil qebûl kirîye û tevahiya helbestên xwe têda bicih kirîye.

(Nusxeya Tetwanê: 1)

(Nusxe ya Tetwanê: 2)

(Nusxe ya Tetwanê: 217)

2.2. Şiklê Tertîbê

Dîwana Mela Nurullahê Godîşkî, diwaneka pirzimanî ye. Di dîwanê da 256 helbest bi kurdî, 66 bi farisî û 44 bi erebî ne. Helbest, li gor zimanan nehatîye dabeşkirin û têkel hatine nivîsîn. Dîwan, dîwaneka murettêb e; lewra qafiyeya wan li gor tîpên alfabeya erebî hatîye rêzkirin û têda bi piranî cureyên helbestan hene.

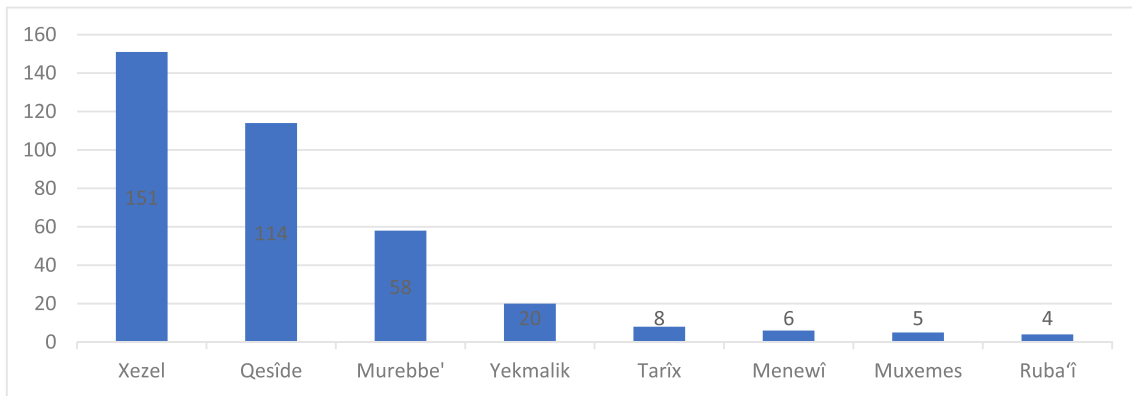
2.3. Teşeyên Nezmê

Nusxeya eslî ya dîwanê nusxeya Tetwanê ye û lewra me jî li gor vê nusxeyê agahî dane. Mela Nurullahê Godîşkî, helbestên xwe bi heşt cureyan nivîsîne. Cureyên helbestan bi vî şiklî cih digirin: 156 xezel, 114 qesîde, 58 murebbe', 20 yekmalik, 8 tarîx, 6 mesnewî, 5 muxemmes û 4 jî ruba'î ne. Çawa ku ji vê agahîyê jî tê fêmkirin Godîşkî, di dîwana xwe da bi piranî xezel û qesîde nivîsîne.

Li jêrê cureyên helbestan wekî tablo hatîye dayîn û rêjeya cihgirtina helbestan di dîwanê da jî di grafikeka bi stûn da hatîye nîşandan (Acar, 2016: 84).

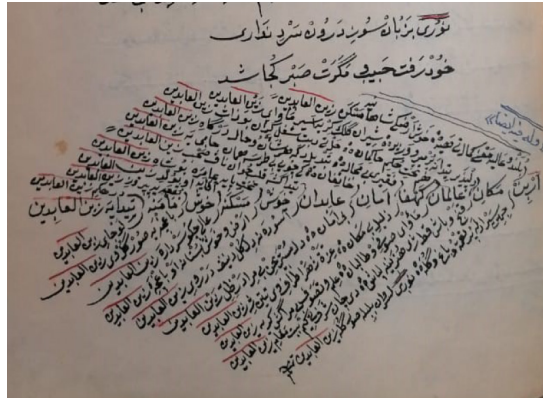
Cure	Xezel	Qesîde	Murebbe'	Yekmalik	Tarîx	Mesnewî	Muxemmes	Ruba'î	Yekûn
Hejmar	151	114	58	20	8	6	5	4	366

(Tablo 1: Rêjeya Helbestan li Gor Teşeyên Nezmê)

(Grafîk 1: Rêjeya Helbestan li Gor Teşeyên Nezmê)

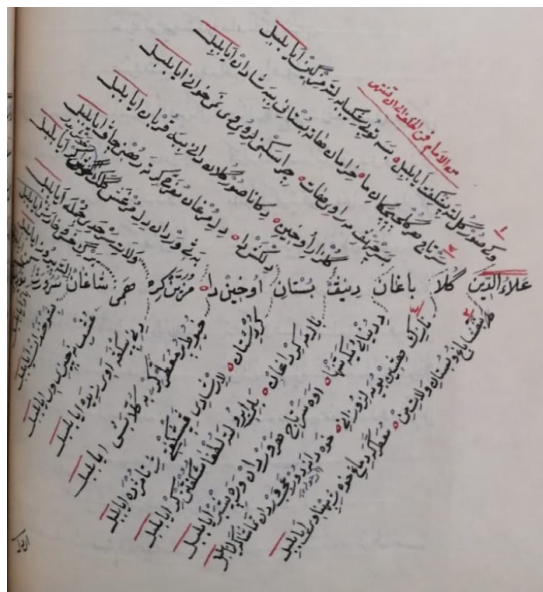
Di dîwanê da dema xezel hatine rêzkirin berê xezelên bi farisî pişt ra yên bi erebî û pişt ra jî yên bi kurdî hatine dayîn. Wisa tê xwîyakirin ku Godîşkî, ji xemilandina helbestan hez kirîye û di dîwana xwe da sê helbest xemilandine, ji wana du helbest bi terza muşeccerê nivîsîye. Peyva muşeccerê bi erebî ye, ji lêkera “şe-ce-re”yê hatîye dariştin û di edebîyatê da navê wê helbestê ye ku bi wêneya xwe dişibihe kok û şaxên dara hêşin a ku şaxên wê di nav hev ra darbaz bûne (Durmuş, 2003: 293).

(Muşeccer Xezel: 79)

(Helbesta Xemilandî: 208)

(Muşeccer Xezel: 156)

2.4. Zimanê Helbestan

Dîwana Mela Nurullahê Godîşkî, dîwaneka pirzimanî ye, wî helbestên xwe herî zêde bi zimanê dayîka xwe yanê bi kurdî nivîsiye. Godîşkî piştî kurdî herî zêde bi farisî helbest nivîsiye û pişt ra jî bi erebî nivîsiye. Anegorî tesbîta me Şairî, piraniya cureya qesîde û xezelan bi kurdî û çarîn jî bi erebî nivîsiye. Mela Nurullahî, di helbestên xwe da hinek caran peyvên tirkî û hinek caran jî hevokên tirkî jî bi kar anîye. Bo nimûne:

Saqî meya cama zelal
Bîne *bene olsun helal*
Da dil wekî şem' û şemal
Pur nûr û hem pur sade bit (Godîşkî: 127)

Di vê mînakê da "*bene olsun helal*" bi hatîye gotin.

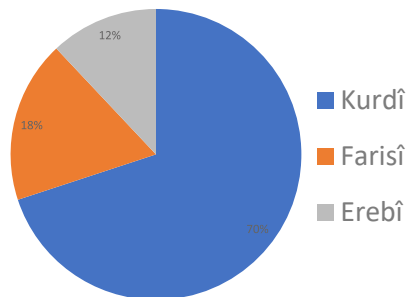
Xurbet bize zehmet gelîr
Barê giran firqet *gelîr*
Ez dîde sade xûn *gelîr*
Yar görmedim yandim xerîb (Godîşkî: 123)

Çawa di vê çarîne da jî tê xwîyakirin Mela Nûrullahî, di helbesta ku bi redîfa *yandim xerîb*, berdewam dike da peyv û hevokên tirkî ji yên kurdî zêdetir bi kar anîye. Herweha di helbesta Ey Dilbera Horîmîsal (Godîşkî: 155) û Ey Mihribanê 'Aşiqan (Godîşkî: 133) da jî gelek peyvên tirkî emilandîye.

Li jêrê zimanên ku helbest pê hatine nivîsîn di tabloyekê da hatine dayîn û di grafikeka bi stûn da jî rêjeya di nivîsandaina helbestan da bikaranîna zimana hatîye nîşandan.

Cure	Kurdî	Farisî	Erebî	Yekûn
Hejmar	256	66	44	366

(Tablo 2: Rêjeya Helbestan li Gor Zimanan)

(Grafik 2: Rêjeya Helbestan li Gor Zimanan)

2.5. Wezna Helbestan

Mela Nûrullahî, helbestên xwe bi kêşa erûzê nivîsiye. Şairî, di bikaranîna wezna erûzê da zêde serkeftî nîne. Godîşkî di helbestên xwe da behra hezecê, rezecê, remelê û muteqarîbê bi kar anîye. Wisa tê xwîyakirin ku wî zêde ji behra hezec û rezecê hezkirîye û di helbestên xwe da 31 caran qalibên behra hezecê û 29 caran jî qalibên behra rezecê emilandîye. Anegorî tesbîta me Godîşkî di helbestên xwe da ev behr û qalib bi kar anîne.

	Behr	Qalibê Behrê	Bikaranîn
1	Hezec	Me fa 'î lun / Me fa 'î lun / Me fa 'î lun / Me fa 'î lun	19
		Me fa 'î lu / Me fa 'î lu / Me fa 'î lu / Me fa 'î lun	11
		Me fa 'î lu / Me fa 'î lu / Fe 'û lun	1
2	Recez	Mus tef 'î lun/ Mus tef 'î lun / Mus tef 'î lun / Mus tef 'î lun	29
3	Remel	Fa 'î la tun / Fa 'î la tun / Fa 'î la tun / Fa 'î lun	16
4	Muteqarîb	Fe 'û lun/ Fe 'û lun/ Fe 'û lun/ Fe 'ûl	1

(Tablo 3: Behrên ku di Dîwanê da Hatine Bikaranîn)

2.6. Naveroka Dîwanê

Mela Nûrullahê Godîşkî, ji alîyekî ve kesayetekî ehlê medreseyê ye, bi salan di medreseyan da xwendîye, pişt ra melatî û seydatî kirîye û ji alîyê din ve kesekî mutesewwif e. Ji ber vê yekê helbestên wî yên ku di dîwanê da cih digirin jî ji alîyê naverokê ve mijarên dînî û tesewufê ne. Di dîwanê da helbestên ku mijara wan munacat, ne't, şefaetname, tewbename, nedametname, firaqname û mersîye ne bi giranî cih digirin (Kardaş; 2019: 95).

Godîşkî, di dîwanê da gelek qesîdeyên ku mijara wan hezkirina Hz. Pêxember (sx1) e nivîsîne û pişt ra li ser Zekerîya Pêxember (r. 23), Îbrahîm Xelîl Pêxember (r. 23), Uwyselu'l Qarenî (r. 24), şêxên terîqeta xwe wekî Şêx Elauddînî, (r. 29, 38, 39, 55), Seyîd el-Celîl Şêx Ebdulbarî el Kaşaxî (r. 42), Şêx Mihemed Reşîd Hefîd el-Xews el-Hîzanî (r. 43), Şêx Mehsûm Hefîdî (r. 44-45), Şêx Merûfî (r. 46), Şêx Meşûqê kurê Şêx Mehsûmî (r. 49), Şêx Taha Hefîdî (r. 52), Şêx Ebdurezaqî (r. 69-70), Şêx Seyfullahê kurê Şêx Mezherî (r. 70), Şêx Nûreddînê kurê Şêx Ebdulbarî (r. 73) û Şêx Zeynelabidîn el-Fursanî (r.77) mersîye nivîsiye.

Mela Nûrullahî, ji bajarê Bûrsayê gelek hezkirîye û ev hezkirina xwe jî bi helbestekî anîye ziman û têda pesnê vî bajarî daye (r. 26) û herweha ji ber ku Oxîn (r. 70-71) û Werqanis (r. 25) cihên ku şêxên terîqeta wî lê jîyane ye li ser van cihan jî helbest nivîsiye û pesnê wan daye.

Godîşkî, di derheqê siyaseta tirkîyeyê ya wê demê da jî fikr û ramanên xwe anîye ziman û li ser li darvekirina Serokwezîr Ednan Menders jî sê mersîye nivîsîne (r. 80-81) û di mersîyeyan da hezkirina xwe li hember Ednan Menderes (1899-1961) nîşan daye û anîye ziman ku zilmeka mezin li wî hatîye kirin.

Li bajarê Wanê di sala 1976an da erdhejeka mezin çê dibe û di encama vê karesatê da bi hezaran kes li navçeya Çaldîranê û Bêgirê/Muradîyeyê dimirin û bi hezaran kes jî mal û milkê xwe û avahîyên xwe wenda dikin. Godîşkî, ji bo ku vê karesata mezin bîne ziman û ev felaket neyê jibîrkin helbestek nivîsiye (r. 82-83).

Dîsan Mela Nûrullahî, li ser xêr û bereketa girtina rojîya remezanê û rabûna paşîvê jî helbestek nivîsiye. Godîşkî, di dîwanê da dîroka wefata hinek sadat û şêxên terîqeta neqşebendîyan bi helbestekî daye (r. 84) û navê wan bi murekeba sor nivîsiye.

Di dîwanê da di navbera Godîşkî û Xîyasedîn Emre da bi navê Nûrî û Emre mûaşereyeka dirêj derbaz dibe (r. 66-69), cih digire.

Encam

Mela Nurullahê Godîşkî, kesayetekî ehlê medreseyê û tesewufê ye. Ew, bi salan di medreseyan da bi perwerdeya feqîyan ra eleqeder bûye û li dû xwe bi dehan berhem hiştine. Hinek berhem bi nezmê û hinek jî bi peşanî hatine nivîsîn. Di encama vekolînê da em ghiştin van encaman.

Zaroktîya Mela Nurullahî, di nava jîyaneka dijwar da derbaz bûye, ew şeş-heft mehî bûye bavê wî wefat kirîye û dayîka wî jî cara duduyan mêr kirîye lewra ew bi êtîmî mezin bûye. Godîşkî, digel jîyaneka weha dijwar bêhêvî nemaye, destên xwe ji dinyayê venekişandîye û micadela xwe ya jîyanê hetanî roja mirina xwe berdewam kirîye.

Mela Nurullahî, digel melatî û seydatîyê têra xwe şair û edîb e, wî di warê zanista îslamî û edebîyata kurdî da li dû xwe bi dehan berhem hiştine û piranîya berhemên xwe bi zimanê dayîka xwe nivîsîne. Wisa tê xwîyakirin ku wî zimanê dayîkê wekî ayeteka Quranê dîtîye lewra hewl daye ku bi nivîsên xwe zimanê kurdî biparêze.

Du nusxeyên dîwanê hene, yekem nusxe li rojavayê Tirkîyeyê li bajarê Îzmîrê di nav koleksiyona destxetan ya Şükrü Arasan da ye ku ev kes xwedîyê koleksiyoneka destxetan ya taybet e. Nusxeya duduyan jî li navçeya Tetwanê di pirtûkxaneya Mela Sefa Özdemir da ye ku ev mirov, kurê Mela Nûrullahê Godîşkî ye. Piştî vekolînê me dît ku nusxeya kamil ya Tetwanê ye û ya Îzmîrê tevahîya helbestan di xwe da nahewîne. Wisa tê xwîyakirin ku Godîşkî, di serî da nusxeya Îzmîrê nivîsîye û pişt ra li ser vê nusxeyê gelek helbest zêde kirine.

Dîwana Mela Nûrullahî, dîwaneka pîrzimanî ye yanê wî helbestên xwe digel zimanê kurdî, bi farisî û erebî jî nivîsîye û di nava helbestên xwe da hinek caran peyv an jî hevokên tirkî jî emilandîye.

Zimanê, helbestan zimanekî zelal û herikbar e. Şairî, peyv û têgehên ku maneya wan dijwar e û zêde nayêne fêmkirin, bi kar neanî ye. Wî helbestên xwe bi piranî bi kurdî pişt ra bi farisî û pişt ra jî bi erebî nivîsîye. Şairî, helbestên xwe bi kêşa erûzê nivîsîne lê di bikaranîna kêşa erûzê da zêde serkeftî nîne. Piranîyan helbestan qesîde û xezel in. Ji xeynî van her du cureyan çarîn, mesnewî, yekmalik û ruba'î jî hene.

Mela Nûrullahî, dîwana xwe li gor tîpên erebî bi rêzê nivîsîye û ji ber vê yekê mirov dikare bibêje ev dîwan, dîwaneka muretteb e. Wî, di dîwana xwe da hinek helbestên xwe xemilandine û ji wan helbestên xemilandî du hebên ku bi wêneya xwe muşeccer in di dîwanê da cih digirin. Godîşkî, wekî tradîsyona şairên edebîyata klasîk di helbestên xwe da mexlesa; Nûrullah, Nûrî û Nûrîyê Miskîn bi kar anî ye.

Li gor tesbîta vekolîna me di helbestên Godîşkî da curbicur mijar hene, qesîdeyên wî bi piranî li ser Hz. Pêxember (sxl) hatine nivîsîn yanê ne't in. Hinek caran li ser hezkirina pêxemberên wekî Zekerîya Pêxember û Îbrahîm Xelîl pêxember jî helbest nivîsîne. Wî, bi hejmareka zêde helbest li ser şêxên terîqeta xwe yanê şêxên Werqanîsê û Oxîne nivîsîne.

Di encama vekolînê da derket holê ku Mela Nûrullahî, zêde ji bajarê Bûrsayê hezkirîye lewra wî li ser vî bajarî bi taybetî helbest hûnandîye û herweha li ser erdheja ku di sala 1976an da li navçeya Bêgirî û Çaldîrana bajarê Wanê qewimî bû û bi sedan mirov miribûn û gelek mal wêran bibûn, nivîsîye û li ser serokê partîya demoqrata û serokwezîrê Tirkîyeyê Ednan Menderesê ku ji alîyê leşkeran ve di sala 1961î da hatîye darvekirin jî helbest nivîsîye û di helbestê da hezkirina xwe nîşanî wî daye.

Godîşkî, di helbestên xwe da wefata gelek sadat û şêxên terîqeta xwe daye û bi armanca bala xwîneran bikişîne ser van sadat û şêxan navê wan bi murekeba sor nivîsîye.

Di encama vekolînê da me dît ku Mela Nûrullahî, zêdetir di bin tesîrê Melayê Cizîrî, Feqîyê Teyran, Ehmedê Xanî û Şêx ‘Ebdirehmanê Axtepî da maye. Godîşkî, li ser helbestên Melayê Cizîrî nazîre nivîsîne, şerha helbestên Feqîyê Teyran kirîye û di helbestên xwe da pesnê Ehmedê Xanî û Şêx ‘Ebdirehmanê Axtepî daye.

Çavkanî

- Adak, A. (2016). “Helbestvanên Klasik ji Perspektîfa Herêmi: Nimûneya Herêma Bedlîsê”, *The Journal of Mesopotamian Studies*, Cild: 1/1, Havîn, rr: 33-56.
- Adak, A. (2019). *Teşeyên Nezmê. İstanbul: Nûbihar.*
- Acar, H. (2016). *Dîwana Şêx Ehmedê Feqîr- Metn û Lêkolîn-. İstanbul: Nûbihar.*
- Bakırhan, C. (2017). *Mele Nurullahê Godîşkî'nin Çenta Yetîman Adlı Eserinin Transkripsiyonu, Türkçeye Çevirisi, Tahlil Ve Tenkidi, Teza Mastirê, Muş: Zanîngeha Muş Alparslanê, Enstîtuya Zanistên Cîvakî.*
- Durmuş, İ. (2006). “Müşeccer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 158-160. İstanbul: TDV
- Ehmedê Xanî. (2014). *Dîwan*, İstanbul: Avesta.
- Godîşkî, M. N. (2001). *Çenta Yetîman, Nusxeya Nû ya Destxeta Orjînal.*
- Kardaş, S. (2019). “Divan Yazma Geleneğinin Son Halkası: Nûrî Divanı”, *Tarihî ve Kültürel Dokusuyla Koğak*, İstanbul, Çizgi Kitabevi.
- Mela Nûrullahê Godîşkî, *Dîwan, Nusxeya orjînal, di pirtûkxaneyê kurê wî Mela Sefa da.*
- Molla Halil Siirdî, *Nehcû'l-Enâm*, Milli Kütüphaneyê, No: 06 MK. Yz. B 70.
- Molla Halil Siirdî, *Nehcû'l-Enâm*, Milli Kütüphaneyê, No: 06 MK. Yz. A 5752.
- Molla Halil Siirdî, *Nehcû'l-Enâm*, Milli Kütüphaneyê, No: 06 MK. Yz. A 5771.
- Sağrıç, F. H. (2002). *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Stenbol, Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.
- Sönmez, N. (2018). *Dîwana Şêx Muşerrefê Xînikî-Metn û Lêkolîn- Diyarbakir: Seyda Kitabevi.*
- Sönmez, N. (2020). *Hevpeyvîn bi Mela Sefa Özdemirê kurê Mela Nûrullahê Godîşkî re, (Tetwan, 12. 05. 2020, saet: 18:30).*
- Titiz, F. (2020). *el-Cewahîru'r Reşadiye fî Sireti'n-Nebewîyye ya Mela Nûrullahê Godîşkî-Metn û Lêkolîn û Ferheng- Teza Lîsansa Bilind, Bingöl: Zanîngeha Bingölê, Enstîtuya Zimanên Jîndar.*
- Werqanîsî, Şêx Fethullah. (2007). *el-Hemâilü Fiş 'Şemâil*, İstanbul: Doz.
- Zivingî, Ehmed b. el-Mulla Muhemmed ez-Zivingî. (bd). *el-'Eqdu'l-Cewherîyyu fî Şerhî Dîwan eş-Şeyx el Cezerî, bê cih, Weşanxane, (?)*.

Pêvek

Wekî Mînak Çend Helbestên Mela Nurullahê Godîşkî

Ya Resûlellah

Fa'î la tun / Fa 'î la tun / Fa'î la tun / Fa'î lun
- . - -/-.-/-.-/-.-
Ya Resûlellah daxilî erd û dergahê te me
Tu şefae't ke hebîbellah ricakarê te me
Ez firarê nefis û şeytan im barekellha teva
Wer xwey curmê giran im daxili darê te me
Min nehêle girtiyê şeytan û şûmê nefse bed
Multecî me bal te va ber xan û dîwarê te me
Min per û bask şikestîne di tîpa duşmenan
Lêk parastî bi dengê û bangekî ferwarê te me
Min hila ye barî 'îsyân û be yalî te qetîm
Be ûmîda barî rakey her di fizarê te me
Ez bi mêhvanî be dergahê te nîm xeyre'l-beşer
Lutf û îhsan zêde daxwaza min e zarê te me
Dilxoşem ku tu kerîm î ey kerîmê cem Xuda
Nîne hacet 'erzê hacet nazirî karê te me
'Ehd û mîsaqa te ye ku me rihakey ez nekal
'Ehdê reb jî ba te ye wey ez fidakarê te me
Ya Resûlellah giran e barê 'îsyânî di min
Min nihe taqet ku hildem pur stûxawrê te me
Wer çî naçiz û heqîr û şermîyê rûyê te bim
Lêk ferdek ummet û hem dilbirîndarê te me
Pur dîlfîkar im ji teşmîta 'eduwê şeytanê bed
Min neke xemgîn û wî dilşa ricakarê te me
Lew ku muhtacî te ne cumle ûlu'l-'ezmê kiram
Hem tu pur payebilind î hem xwehişyarê te me
Bende me hem bo kerîmanê di eshabî di te
Xadimê wan çarîyar û alî ebrarê te me
Ya Hebîbellah bibexşîn min bi wan sadedilan
Wer çî naşayisteê zumreê salarî te me
Nûrî dil rehber ke bo vê nûdîyê kel biderî
Dilxoş û hem rohnî dilke dilxoşê barê te me (Godîşkî: 2-3)

Horîya Ridwanê Xeybê

Fa 'i la tun / Fa 'i la tun / Fa 'i la tun / Fa 'i lun

-.--/-.--/-.--/-.--/

Horîya Ridwanê Xeybê rehmê ke tu li îştîyaq
Wesletê ferman bike ah ez fîraq ah ez fîraq
Sunbulan xalan veşarin ma tu nişanî mi ke
Wer nekey ma li me ferz e sefera Şam û Iraq
Lutf û îhsanê dixwazin ji te ey Şahê Cemal
Carekê kifş e ji Leyla reş bike neyyir dêfaq
Mihmeta zalim evînê kî dîye medhûş e lew
Derdekî zor û giran e qet bi kes naket rîfaq
Esera daxê evînê pur di dil kir cerh û key
Vê demê hîva dunî me mu'cizê da inşîyaq
Qameta yek tayê nazik zahidan me'zûr diket
'Abidan mehbûsê zulfeş mî neyabend întîlaq
Qedr û hurmet pur bizanin behrê Nûrî lew ku wî
Ji hemî ser xwe nivîsî soz û germî û ihtîraq (Godîşkî: 153)

Şewq û Zewqa Dilberan

Fa 'i la tun / Fa 'i la tun / Fa 'i la tun / Fa 'i lun

-.--/-.--/-.--/-.--/

Şewq û zewqa dilberan suhtim wekî şem' û şemal
Ez 'elîl im bê dewam e der fena me ber cemal
Derdê mehbûban heland im şubhetî pêt û pereng
Di iftîraqê ji ihtîraqê dil diket axîn û nal
Ah û efxanê me têtin daîma ji balê berîn
Lehzeya dilber xuya ket dil diçî zulfê şepal
Huzn û xem zêde dibin hîna hebîb tête dîyar
Çeşm û ebrû tîr li dil dan min kirin bê î'tidal
Hiş tune sewda û dîn em ger nebînim dîlberê
Xalîyê ji şem'an dimînim zar û bê 'eql û kemal
Xozîya roja wîsalê ku tewaf kem dilberê
Meqsedan pêkve bigêjim bêm selama zulf û xal
Zulf û xalan pêkve Nûrullah kirne esîrê çengilan
Pur ze'îf e hal tunîne zer bûye mislê hîlal (Godîşkî: 155-156)

Bîst û Neh Teyr

Fa 'i la tun / Fa 'i la tun / Fa 'i la tun / Fa 'i lun

-.--/-.--/-.--/-.--/

Bîst û neh teyrê çîne hêlûn vedane panzde cî
Nîne qet yek di semaê lê di erdê yek bicî (Godîşkî: 1)